

TB

10114

ALGEMEENE TAALWETENSCHAP EN SUBJECTIVITEIT

door

DR H. J. POS

*Hoogleraar aan de Vrije Universiteit
te Amsterdam*

P/36.
41/6

pf 36.

41. b.

ALGEMEENE
TAALWETENSCHAP EN
SUBJECTIVITEIT

ALGEMEENE TAALWETENSCHAP EN SUBJECTIVITEIT

door

DR H. J. POS

*Hoogleraar aan de Vrije Universiteit
te Amsterdam*

H. J. PARIS
AMSTERDAM - 1924

REDE UITGESPROKEN BIJ
DE AANVAARDING VAN HET
HOOGLEERAARSAMBT AAN
DE VRIJE UNIVERSITEIT TE
AMSTERDAM OP VRIJDAG

30 MEI 1924

*HoogEerzame Heeren Directeuren onzer Vereeniging,
HoogAchtbare Heeren Curatoren dezer Hoogeschool,
HoogGeleerde Heeren Professoren,
ZeerGeleerde Heeren Doctoren in onderscheidene wetenschappen,
WelEdele Heeren Studenten,
en voorts Gij allen, die hierheen zijt opgekomen om door uwe
tegenwoordigheid aan deze plechtigheid luister bij te zetten,*

Zeer Gewenschte Toehoorders!

Het is een eigenaardig lot van den menschelijken arbeid der wetenschap, dat hij telkens grenzen vindt, en telkens deze weder doorbreekt, een bewegelijkheid, die niet anders dan in verband met de subjectiviteit kan worden verstaan. Evenwel is deze nooit geheel vrij van alle verband met het objectieve waarnaar ze streeft. Het object moet aanvankelijk minstens in het zicht zijn. Immers de subjectiviteit is kennenderwijze niet met zichzelf bezig, althans niet in eerste instantie. Dit is zelfs zoo weinig het geval, dat er, om haar en haar aandeel in het kennen te ontdekken, een zeer bepaalde wending van den geest noodig is. De rechtstreeksche voortgang der wetenschappen heeft hier geen belang bij. Zelfs wordt in die richting van onderzoek het subjectieve veelal als „overwonnen standpunt” opzettelijk terzijde gelaten, bewust voor waardeloos verklaard. Inderdaad is er een subjectiviteit, die overwonnen moet worden. Dit is, vanuit het belang van den voortgang gezien, onvermijdelijk. Het is echter tevens een beperking, die, als immer, een offer brengt. Er „is” steeds meer dan in het blikveld van ons oog zichtbaar wordt. Er zijn meer richtingen dan voorwaarts. De bezinning nu, die een veld van wetenschap met de subjectiviteit in verband brengt, is zulk een richting. Daar het licht van het kennen in al zijn

vormen in het bewuste menschelijke leven wordt ontstoken, is de betrekking tot de subjectiviteit nergens afwezig. Echter is deze betrekking gevarieerd naar gelang der betrokken zaken. Er is een gradatie van afstand tusschen kennende subjectiviteit en gekende zaak, en deze wordt ons zichtbaar terwijl wij tusschen de polaire grondfeiten van natuur- en zelfkennis heen en weer gaan ¹⁾.

De gedachten die ik over algemeene taalwetenschap en subjectiviteit wil trachten te ontwikkelen, eischen nadere vastlegging van deze begrippen. Terwijl het begrip der algemeene taalwetenschap zich met inhoud vult, zal de rol van meerderlei subjectiviteit vanzelf ter sprake komen. In de historische ontplooiing van de wetenschap der talen is de tegenstelling van bijzonder en algemeen aanvankelijk onbekend. De eerste vorm van „weten” is die, welke het opgroeiend individu van de taal zijner omgeving verwerft. Dit is nog lang niet een weten in theoretischen zin, maar veeleer een practisch vermogen om de taal aan den menschelijken omgang doelmatig dienstbaar te maken. Strengscheiding tusschen taal als *middel* in den reeëlen samenhang van het leven en als *object* van kennen is een eerste eisch, indien we de sfeer van het theoretische zuiver willen houden. Maar mogelijkwijze ligt hierin behalve een streven, voortkomend uit den drang van het kennen naar ware zelfstandigheid, tegelijk eene onbewuste begeerte om de begrenzing der subjectiviteit waardoor wij kennende *menschen* zijn, te doorbreken, op gevaar af van zich te storten in het ledige. Indien ons kennen een relatie is, gespannen tusschen twee relata, dan is een daarvan zeker de reeële menschelijke subjectiviteit. Dit blijkt terstond reeds, waar we den oorsprong van het taalkennen overwegen. Moge een nieuwe wereld opengaan zoodra het *feitelijke* voor den ontwakenden geest tot *raadsel* wordt, zeker is dat het een en het ander zijn plaats heeft in de individueele subjectiviteit. In het geval der taalwetenschap geldt dit wel in bijzondere mate. De functies van intellect en geheugen zijn bij het eerste aanleeren der taal wezenlijk verondersteld. Slechts komt het vóór de theore-

tische verwondering niet tot dat stilstaan, dat in de plaats van de vervulling van een practisch doel kan treden. Hoezeer draagt niet de meest primaire grammatische vastlegging van een taal nog geheel en al het karakter van een schema dat practische doeleinden dient. Welk een afstand is er niet tusschen het psychologisch-historisch *verstaan* en het technisch *zich eigen maken* voor het gebruik of ook het zinloos overnemen van het door anderen gesprokene.

Wij zien dus de beoefening der taalwetenschap geboren worden uit de bezigheid der practisch gerichte subjectiviteit in de realiteit van het leven. Dit is slechts een aanvang, evenwel ook niet meer. In laatsten zin geen grond, zoo goed als voor Kant het kennen wel met ervaring aanvangt, maar niet daarin gegrond is. Nemen we het theoretische taalbewustzijn als slechts schijnbaar autonoom, en in wezen gegrond in practische, dat is buiten-theoretische realiteit, zoo naderen we tot een pragmatistische opvatting. Het is inderdaad bijna bevreemdend, dat de pragmatische waarheidstheorie juist bij de wetenschap der taal niet meer steun zoekt. Dit zal hiermede samenhangen dat men bij de theoretische taalwetenschap wegens haar jeugdig en weinig gefundeerd wetenschappelijk karakter voor de opstelling van algemeene theorien niet te rade gaat. Het karakter der grammatica is in eerste aspect pragmatisch: zij leert hoe men voor de uitdrukking van iets bedoelds den uiterlijken vorm hanteert. Dit kan de geest zich inprenten en toepassen. Van eenig verder kennen is daarbij geen sprake. Het is dan ook in die samenhang geen mysterie, maar vrijwel een vraag zonder zin, *waarom* bij dezen bepaalden inhoud deze bepaalde vorm behoort. Hierin bewijst onze geest zijn practische grondslag, dat hij die kloof, door geen kennen volkomen te overbruggen, eenvoudig negeert en daarbij slaagt in zijn streven om zich verstaanbaar te maken. Zoo is het feit van het sprekend *zich* uitdrukken niet anders dan een soort van handelen. Dit handelen kan meer of minder doelmatig zijn, maar in alle geval is het gericht op de vervulling van zijn ontheoretisch doel. Het schijnt wel of met dit be-

grip de geheele bewuste activiteit van het taalgebruik is omvat.

Het is goed zich in den geest van deze ideeën te verdiepen, want zij bergen een waarheidskern, die bescheiden maakt. Dat wij, vooral waar het ons zelf aangaat, niet boven ons mensch-zijn kunnen zweven in de hoogte van het absolute kennen wordt juist van deze zijde in hooge mate duidelijk. Waarom kon het ook niet een waan zijn, te meenen, dat een kennen buiten alle belang en buiten de irrationeele sfeer van het handelen ons te beurt valt? Zijn er niet instantien aanwijsbaar die waarschijnlijk maken, dat het intellect zijn functie vervult in dienst van den wil, en waar het zich tracht te emancipeeren, vervalt in een zinlooze schematiek? Is niet het handelen met de subjectiviteit allerwezenlijkst gegeven?

Zooveel is echter anderzijds zeker, dat deze natuurorde der dienstbaarheid van het intellect in de wetenschappelijke daad wordt doorbroken. Van hieruit gezien kan men het denken karakteriseeren als een stilstaan bij het onnuttige, een vasthouden van het voorbijgegane, een begeleiden in de gedachte van iets waarmede men in practischen zin niet meer te maken heeft. Met deze omwending echter is de dimensie der practische realiteit verlaten. Evenwel ook hier niet spoorloos en niet zonder aanleiding. Slechts in zijn hoogste doelen maakt zich de geest van zijn verband met het practische eenigermate vrij. De behoefte aan *verklaring*, d.i. helpend ingrijpen in de interpretatie van het gesprokene of geschrevene doet zich in ieder sociaal milieu voor. Tolken en advocaten, priesters en schriftgeleerden, danken daaraan, ieder in zijn sfeer, de mogelijkheid van hun beroep. De sfeer waarin wij zonder meer verstaan en verstaan worden is naar tijd en ruimte begrensd door een gebied, waarin wij van huis uit vreemdeling zijn. Dit bepaalt de concreetheid van de taalsfeer waarin wij „thuis” zijn, en die we ontdekken door ze te verlaten. In het cultuurleven is de doordringing der volkeren veelzijdig en intens, zoo zelfs de kennisname van het *vreemde* soms op kosten van het *eigene* geleerd en gezocht wordt. Dit is voor de gezondheid van het theoretische kennen een

gevaar. Immers van het natuurlijke, concrete van onze *eigen* taal hebben wij een intuïtief weten, dat onvervangbaar is, al is het ook, gelijk al het onmiddellijke, een waar kruis voor het vragende begrip. Er is tweeërlei uiterste mogelijkheid: onze kennende betrekking tot de eigen taal is *wezenlijk* of door de *gewoonte* onderscheiden van het kennen dat de vreemdeling zich ervan toeëigent. *Algemeene* taalwetenschap schijnt het laatstgenoemde te veronderstellen. De subjectiviteit, individueel aanvangende met een *eigen* taal, mogelijkerwijze door afstamming reeds gepredisposeerd, heeft de concrete innigheid van haar oorspronkelijk kennen te overwinnen bij haar veelzijdig indringen in den geest van het vreemde. Zoo zou de inhoud die de subjectiviteit van haar oorspronkelijke basis meebrengt voor het kennen van het vreemde en nieuwe niet méér betekenis hebben dan bijv. de ruimte, waarin de meetkundige bij zijn arbeid zich bevindt betekenis heeft voor de ruimte waarin zijn denken opereert. In het laatste geval blijft van de zijde der subjectiviteit in het objectieve kennen geen spoor achter. De „inhoud” is in dit geval restloos objectief. Alles wat door innerlijke dispositie of uiterlijke toevalligheid den mathematischen bewijsgang deed vinden, wordt ter wille van de digniteit van het objectieve verzwegen. Echter is hier een nieuwe onderscheiding aan te brengen. Tusschen de „toevallige” omstandigheden, waarin voor een bepaalde individualiteit het licht der waarheid opgaat en den objectieven samenhang die alle mensche-lijke bemoeienis richting geeft, zijn bepaalde *typische* stadiën aanwijsbaar, die tegelijk een algemeen en reëel karakter dragen. Niet enkel het individueel-eenmalige ligt in de sfeer der mensche-lijke subjectiviteit. Dat het algemeen-geldende en het bindende zich in de individualiteit manifesteren is en blijft een wonder van het menschzijn, evenwel bereidt zich dit in stadiën van gemeenschappelijke intentie voor. Geschiedenis der wetenschappen zou zonder dit niet mogelijk zijn. De leidende geesten zijn het slechts hierdoor dat ze niet enkel individualiteit zijn. Hun gedachtenrichting draagt het cachet van het bindende en

overtuigende. Achteraf, vanuit een hooger aspect, wordt een dwaling als gemeenschappelijk zichtbaar, en zoo hebben we met meerdere subjectiviteit te doen: de historisch-typische, de individueel-typische en daarnaast de scheppende individualiteit, die telkens de verstarring van het typisch-gewordene doorbreekt en meteen een nieuwe vorm daarvan voorbereidt.

Er is, gezien vanuit het belang van den wetenschappelijken arbeid tusschen deze drieërlei subjectiviteit een doorgaand en onlosmakelijk verband. De constellatie der naar kennis strevende menschenlijke subjectiviteit maakt de een zoo wezenlijk als de ander. Ware het kennen van den aanvang af absoluut, zoo zou er noch individueele opklimming noch historische dwaling, noch scheppende geestes-activiteit te onderscheiden zijn. Het is echter met de subjectiviteit anders gesteld: ze is wel eenerzijds de toegang tot alle kennis, maar de schaduw hare bijzondere beperktheid begeleidt ze.

De reële subjectiviteit is nooit alleen. Ze is steeds omringd. Om haar heen, voor en na haar, is er een zaak, die wereld heet. Het wonder is, dat deze zaak haar niet vreemd blijft maar vertrouwd wordt. Dit is uitgedrukt in het begrip „dispositie”. Zoo brengt tot het verstaan der talen het normale subject de dispositie mee. Maar enkel ook deze; want zij die in de wildernis opgroeien blijken later tot de uitoefening van hun dispositie niet goed meer in staat te zijn. Dit is een ervaring die een eigenaardige trek in het probleemstellend kennen bevredigt. In de wereld waar wij als individuen in treden, is ook het veld der talen. Dat de aanpassing er is, waardoor een bepaalde sfeer ons „eigen” wordt, lijdt geen twijfel. Wat brengt nu de individueele subjectiviteit mee, en wat ontvangt ze? Hoe ver zou ze komen uit zichzelf, zonder de „hulp” der omgeving? Inzooover als blijkt, dat de dispositie op de omgeving als 't ware „wacht”, wordt tevens de oorspronkelijke betrekking waarin het individu met de gemeenschap staat, te vaster en mysterieuser. Zoolang het kennen isoleert heeft men vertrouwen in de concrete individualiteit als in een uitgangspunt. Niets lijkt reëeler. Alle „ver-

band" met individuen en zaken kan secundair gelegd zijn. Indien niet de individualiteit zelf stichtster is van gemeenschap in iederen vorm, waarin mag deze dan wel gegrond zijn? Zooveel is zeker: de gemeenschap, gesteld tegenover het individu, is voor het kennen een zaak van gansch andere orde. Ze is minder „grijpbaar", maar daarom niet minder „machtig" en zonder haar erkenning wordt de rekening van het kennen niet sluitend.

Het individu als uitgangspunt in een algemeene leer des levens, wijst telkens weer terug naar de samenleving, doordat zijn functies zich daarheen uitstrekken. Het is niet eens in empirischen zin waar, dat de individualiteit onafhankelijk is, ook naar haar psychische functies. Van haar uit wordt de complicatie der samenleving evenmin zichtbaar als vanuit het geïsoleerde woord de grammatische structuren verstaanbaar zijn. Meer en meer wordt door biologen en sociologen hierop de nadruk gelegd ²⁾. Onder de biologen namen bijv. Driesch met het begrip van de „Überperson", Becher met dat van de „fremddienliche Zweckmässigkeit" voor een boven-individuele realiteit positie, terwijl Wundt de taal beschouwde als object van „Völkerpsychologie" ³⁾. Bij kunst en zedelijkheid trad het zelfde gezichtspunt op. Wel dient opgemerkt dat, critisch gezien, hiermede slechts een nieuwe feitelijke relatie, niet een verklaringsprincipe gewonnen werd. Tot *verklaring* kan het sociale gezichtspunt daarom niet dienen wijl het zelf weer de individualiteit veronderstelt. Het concrete bestand der talen is noch uit de gemeenschap, noch uit de individualiteit afleidbaar. Er is hier een wisselwerking, die ons niet boven het gegevene uitvoert.

Keeren we nu terug tot de ongereflecteerde, natuurlijke subjectiviteit. In de wereld waarin ze zich bevindt is ze omringd van talen en „stuït" eventueel daarop. Dit doet tevens de taal ontdekken als *inhouddrager*, die varieerbaar is. Ten opzichte van „gelijken" inhoud blijkt de klank-expressie variabel. Alleen zóó is aanleeren en verstaan van het vreemde mogelijk.

De inhoud is het vastere, gemeenschappelijke, waartegenover de wijze van uitdrukken *slechts* vorm is. Dit komt neer op de

toeordening van een variabel en een vast moment. De verscheidenheid der talen, die de subjectiviteit omringt, krijgt nu het aspect van iets uiterlijks en toevalligs. De theoretische reflectie ziet er doorheen de eenheid van den geest. Buiten deze gemeenschappelijke steun zouden de pogingen tot onderling verstaan langs elkander heenglijden. Er is een gemeenschappelijke bodem door de intentie op dezelfde zaak. De ervaring leert dat wij ertoe geraken ons met den versten vreemdeling te verstaan. Hierin is een doel bereikt dat geldt in zichzelf. Het is als de genezing van een krankheid. De grenzen van het concrete der omgeving verwijden zich tot die der menschheid. Het is er verre van dat deze het eerst in het zicht zou zijn. Zoo treedt bij de Grieken het begrip ervan eerst in het Hellenistisch denken naar voren. Bij de Stoa vinden we een uitgesproken cosmopolitisme. Anders geaccentueerd trad in nieuwere tijden hetzelfde op. De 18de eeuw bracht nieuwe belangstelling voor het natuurlijke, gemeenschappelijke eenerzijds en voor den rijkdom der differentieering anderszijds. Der taalwetenschap, steeds beïnvloed door de ideeën van den tijd, kwamen beide tendenzen zeer ten goede. Met het zoeken naar den algemeenen, wetmatigen grondslag der verscheidenheid ging gepaard een vinden van steeds grilliger concreetheid van structuur. Juist in een tijd van schematiseerend rationalisme kwamen Herders „Ideeën” en Humboldts „Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaues” uit ⁴⁾. Terwijl onder invloed van Kant de anthropologische wetenschappen een transcendentale wending namen, waardoor historisch en systematisch onderzoek voor goed gescheiden werden, ontwikkelde zich de taalwetenschap na Bopp's groote ontdekking geheel in historisch-empirische banen. Het vergelijkend onderzoek wijst, althans voor de indogermaansche groep, naar een algemeene basis, waarheen de gegeven gedifferentieerde groepen achterwaarts convergeeren. Zoolang dit door het phonetisch beeld wordt bevestigd, is de algemeenheidsgedachte vanzelf ook concreter. Zij gaat niet boven het zichtbare uit. De classificeerende en systematiseerende arbeid, die het nieuw ontdekte veld in zoo

rijke mate biedt, neemt den geest der onderzoekers geheel in beslag. Laatste, radikale vragen treden bij dezen arbeid nog niet op. Het zijn veelal psychologen, sociologen of kennis-theoretici die zich hiermede bezig houden. Alle deze vragen raken aan de grenzen der betrokken wetenschap zelve of wel aan de grenzen van de menschelijke subjectiviteit.

De theoretische vraag naar den algemeen-menschelijken grondslag der gedifferentieerde talen heeft een practisch correlaat. De vervlechting van theorie en praxis schijnt zelfs daar, waar het kennen zijn hoogste worp doet, niet op te houden. Een algemeen, gemeenschappelijk middel om zich onderling te verstaan is een behoefte die in de solidaire bewustwording der menschheid meer en meer naar voren treedt. Wereldhandel en wereldverkeer zijn cultureele realiteiten die op het gebied der talen een correlaat eischen. In deze realiseeringen overschrijdt de subjectiviteit hare oorspronkelijke, concrete grenzen. Zij is daarin met zichzelf in tweestrijd. Zoo is het wereldomvattende in eerste instantie daar mogelijk, waar het persoonlijke, de kern der subjectiviteit buiten spel blijft. In alle technische vereenvoudiging en samenbinding is de subjectiviteit a. h. w. buiten zichzelf. In de taal die de hare niet is gaat zij zich te boven of althans te buiten. De cultuurgeest, die bindt aan wetmatigheid, doet zich in de taal der beschaafde volkeren hoorbaar gelden. Ze vereenigt de geïsoleerde dialect-groepen onder een standaard, die met geldigheid optreedt, en zoo wordt ze tot een conserveerende, uniformiseerende macht. Op een hooger niveau wordt een taal, levend of dood, tot standaard in het verkeer der volkeren. In oude en nieuwe culturen dienden o. a. het Assyrisch en het Grieksch, het Latijn en het Fransch tot dit doel. Maar nooit was de wil tot eenheid groter groter en bewuster dan in het heden. Als *levende* taal vervult het Engelsch wel een wereldfunctie. De kunsttalen als Volapuk en Esperanto willen daar nog boven uit. Toch plaatsen ze zich op de basis der Europeesche wortels, zoodat ook hier alle concreetheid van uitgangspunt nog niet werd los gelaten. Een ware wereldkunsttaal zou met *alle* levende talen der wereld rekening

hebben te houden. Evenwel zou bij de gegeven feitelijke differentiatie geen enkele groep zich er aan assimileeren, en dit gezichtspunt heeft bij den opbouw der Europeesche kunsttaal voorgezeten. Zoo ligt hierin de ontoereikendheid van dit produkt der bewuste reflectie, dat niet op de onvolkomenheid van deze, maar op de differentieering van het concrete taalbewustzijn zelve schipbreuk lijdt. De concrete subjectiviteit zal haar levensbasis nooit verlaten en een algemeene taal, die in geen dusgeaard subject wortelt, blijft beperkt tot wat diplomaten en geleerden, bankiers en journalisten elkander te zeggen hebben. Ook het uitdrukken van zuiver zakelijke, d. i. logische verhoudingen geschiedt op een niveau, waarop de subjectiviteiten elkander min of meer vreemd zijn. Zoo heeft dit streven de grenzen, die het zelf vindt. Bij alle drang tot uniformiseering bleef de oorspronkelijke subjectiviteit zichtbaar, ja zelfs bij wijze van contrast kwam ze te scherper uit. Wie een eenvormige moderne stad kent, verheugt zich over de onuitzegbare impressie van een oude dorpsstraat.

Zoo werd naar de theoretische zijde een romantische belangstelling voor het oude en oorspronkelijke zoomede voor het oer-eenvoudige wakker in den geest die in practischen zin alles te onderwerpen zocht aan zijn systematiseering. Het concrete taalbewustzijn zou, naar de idee der wereldcultuur, moeten worden overwonnen gelijk het nationalisme. Maar zelfs gedacht als overwonnen, zou het toch minstens de herinnering waard zijn. Reeds in de sfeer van het nationale vinden we tendenzen die dit voorbereiden. Met een ondoordachtheid, die beperktheid van blik verraad, glimlacht de burger, zijn ontwikkeling zich bewust, om de taal van den boer of den werkman. Hij ziet hierin een overwonnen stadium en beperkt er zich toe, vooruit, d. i. in de sfeer van zijn belang te zien. De belangelooze toeschouwer evenwel wordt door het afgelegde te meer geboeid. Immers hij verwacht van het ongekunstelde dat wat de complicatie van later hem niet wil ontsluiten. Hij zoekt, als ware dit de sleutel, het mysterie van het volgroeiende leven vanuit het moment der

geboorte te verstaan. Hij observeert de wording van dit leven „en flagrant délit”. Wat voor oogen gebeurt schijnt verstaan, verantwoord, gesanctioneerd. Of wij meer kunnen dan toeschouwen staat te bezien; in alle geval meenen we het vaak. Ook in onze eigen spreekactiviteit zijn we onszelf een raadsel, en toch hebben we geen andere basis, die ons het verstaan der taal mogelijk maakt. Zoo ergens, dan is hier wel de kennende subjectiviteit als in een cirkel gevangen. Buiten het weten van haar eigen bezigheid heeft ze geen uitgangspunt van verklaring. Het onderling verstaan binnen de sfeer van het menselijke is een feit, maar het aspect hiervan vanuit het absolute is voor ons niet realiseerbaar. Het gelijke wordt met het gelijke gekend, maar naar de maat der subjectiviteit. Voor het verstaan der talen bestaat geen coordinatensysteem, van waaruit hun x vastlegbaar ware, en toch zweeft ons zoo iets telkens voor.

Op den eisch van het kenschema, dat het eenvoudige tot uitgangspunt neemt, om tot het gecompliceerde te geraken, antwoordt de werkelijkheid niet ondubbelzinnig. De primitiviteit waarop ons kennen hoopt aan de poort der historie, wordt niet zichtbaar. Achter het gewaande begin van alle cultuur duikt somtijds de complicatie van een volgroeide beschaving op. Zoo is op taalgebied de rijkdom aan vormen juist in het oudste indogermaansch het grootst. Bij natuurvolkeren treft men een plasticiteit en variabiliteit van concreet uitdrukkingsvermogen die voor ons onvertaalbaar is⁵⁾. Deze feiten mogen den empirischen geest welkom voorkomen, wijl ze zijn arbeidsveld tot in het onbegrensde uitbreiden, voor den faustisch gestemden zoeker naar den waren aanvang hebben ze iets verbijsterends. Immers waar hij den blik ook heenwendt, overal antwoordt de werkelijkheid op zijn vraag om eenheid met rijkdom, op zijn zoeken naar een grondwet met een menigvuldigheid zonder weergâ. Dit deed menig onderzoeker resigneeren en zich tevreden stellen met den onbegrensden arbeid die binnen het gegevene mogelijk is. Maar de menselijke subjectiviteit, ten volle zich bezinnend, ondergaat hier een spanning

tusschen haar uiterste mogelijkheden. Vanuit haar eenheidsintentie gezien is het spreken van „rijkdom” een te overwinnen, wyl in het aspect der subjectiviteit gewortelde benadering, gegrond op eene impressie, die niets dan de aanvankelijke spanning tusschen de macht van het kenvermogen en zijn object uitdrukt. „Rijkdom” en „raadsel” zouden zoo slechts in de primitieve subjectiviteit, niet in het echte kennen thuis behooren. Voor de transcendentale denkwijze zijn ze niet constitutief. Echter is „rijkdom” als grondaspect nog geen chaos, en de subjectiviteit weet waarvan ze spreekt. Ook is dit niet enkel iets aan de buitenzijde van het object. De copia verborum van een taal is niet verder herleidbaar. Haar „eenheid” bestaat in het feit, dat ieder lid deel uitmaakt van den geheelen voorraad. De historisch-genetische beschouwingswijze gaat verder en reduceert op een aantal wortels. De groei echter vanuit die kleinere menigvuldigheid naar de ontplooiing van het geheel is zelf een probleem, al geschiedt het, in historischen zin, voor onze oogen. Het kennen wordt door die problematiek meestal niet getroffen. Wat we in de aanschouwing begeleiden komt ons verstaanbaar voor, zoo zeer schijnt in de ongereflecteerde waarneming de geboden inhoud transparant.

Het teruggaan van de sfeer der bewuste taalcultuur naar het „oorspronkelijke” beteekent mede een voorloopig uitschakelen van de bewuste invloeden die op de taal kunnen werken. Alle deze komen ons transparant voor. Bewuste verrijking van de taal door den kunstenaar, archaiseerende en neologiseerende stijlvorming, schoolsche en traditioneele invloeden zijn slechts een bovenlaag die de ware substantie overdekt. Met de complicatie die erdoor ontstaat heeft het kennen voorloopig afgerekend door ze te herkennen en te isoleeren. Wat nu overblijft wordt benadert met een negatie. Het is de sfeer van het *niet-bewuste*, ongereflecteerde taalleven. De bewuste, kennende subjectiviteit spiegelt zich daarin met zekere voorkeur. Ze wil zich in oorsprong tot iederen prijs anders zien dan ze nu is. Juist het bewustzijn is voor haar zelfkennis de grootste hindernis. Daarom gaat ze

terug tot daar, waar dit nog moet optreden. In het onbewuste verwijderd ze zich zoo ver mogelijk van zichzelf. Maar wat vindt ze er? Een nieuwen „rijkdom”, die in alles het beeld van den bewusten, bouwenden geest toont. De taalsystemen der primitieven zijn er niet minder systemen om. Niet alleen de bewuste reflectie organiseert, deze zelfs misschien minder volkomen. Het is een grondkenmerk der levende talen, dat ze in hun sfeer voldoen. Negatief komt dat ook daarin uit, dat ze niet meer bezitten dan noodig is. Voor datgene wat in de levenssfeer der gebruikers geen plaats heeft, zoekt men de woorden vergeefs. De samenhang met de *behoefte* is dus wel allernauwst, en hierin wordt een wetmatigheid van het scheppende taalbewustzijn openbaar. Dit laatste is dan ook redelijkerwijs voor het doelmatig functioneeren verantwoordelijk te stellen. In zooverre echter de subjectiviteit zich tegenover haar eigen uitdrukkingssysteem als tegenover een verrassend gegeven bevindt, niet minder verrassend dan haar biologische organisatie, kan haar niet anders dan langs buiten-bewusten weg de totstandkoming daarvan worden toegeschreven. In dien vloed van gebeuren is de rol der geïsoleerde subjectiviteit tegenover die der gemeenschap bijna nietig. De in ons kenschema bovenaanstaande begrippen moeten wel in het ontische een zeker correlaat hebben. Een willekeurige groep van individuen zou het aspect van saamhoorigheid niet verstaanbaar maken, een groep sprekenden, zuiver individueel gezien, zou niet tot het taalbegrip voeren.

We raken hier aan fundamenteele intuïties, waaraan de voortgang der ervaring alleen in één zin iets wijzigt, dat ze ze van oorspronkelijke kenobjecten meer en meer tot grenzen van onderzoek maakt. Dit brengt een groote expansie en differentieering van den arbeid mede, ten koste van de mystiek der oorspronkelijke probleemstelling. Vóór den gemethodiseerden arbeid der wetenschap kan de echte probleemsteller slechts leek geweest zijn, en deze blijft ook in menig opzicht aan den ervarene in het vak in oorspronkelijkheid gelijk. Als vraagsteller is hij in den regel radicaler dan de vakman, die bij de menigvuldige rela-

tiviteiten van den inhoud zijn heil zoekt. De teleurstelling, waarmee menig leek na kennisname van den arbeid der wetenschap zich afwendt, hangt hier rechtstreeks mee samen. Het antwoord gaat zelden in de richting waarin men zoekt. Een tot methode gekomen vak sluit zich af tegen leekenvragen, als tegen het het onmogelijke. Dit geschiedt met goed recht, teneinde voor mogelijken arbeid plaats te maken. Het object van de meest gespannen verwachtingen der kennende subjectiviteit wordt nu omgevormd tot arbeidsprogram. De ideeën van „rijkdom”, „oorsprong” en „mysterie” worden verschoven naar de grenzen van het vak en daarmee ook van de bezigheid der subjectiviteit, die in haar eerste élan meende ze op het spoor te zijn. Met de vraagstelling wijzigt zich de subjectiviteit zelve. De weerslag van haar nieuwe gesteldheid weerspiegelt zich in haar arbeid. Wat in dien arbeid wordt neergelegd, toont, geconfronteerd met het oorspronkelijk aspect, die verandering met opvallende duidelijkheid. Er is een intuïtief kennen, ook van het taalobject, dat in geen enkele methodiseering verloren gaat. Het kennen, uit zijn verstarring ontwaakt, en zich het oorspronkelijk aspect herinnerend, komt tot bewustzijn van de onvoldoendheid zijner veruiterlijkende vormen. Wat de taal aangaat voert dit probleem tot aan de grens der scepsis. Dit bewegelijke oogenblikseven is ons wel buiten de reflectie in het handelen toegankelijk en door het schema der reflectie heen ontsluit zich wel een benaderend verstaan van den vreemdeling, maar hoe zullen wij van deze levende beweging nog een ander kennen bereiken dan dat, waarin wij den vrager van antwoord, den antwoorder van vraag dienen, zóó dat we met de taal der ontroering ontroerd, met die van den scherts schertsend, maar altijd en in ieder geval onmiddellijke verstaanders zijn? Een boek, een gedicht, een verhandeling, ze vragen niet anders dan dat het geschrevene of gesprokene zijn taak vervult, en het is een feit dat die vervulling plaats vindt. Zoo houden velen dit voor wetenschap der litteratuur, dat zij den inhoud naar zijn intentie zouden hebben verstaan. Hierin ligt een beperking, die den op volkomenheid

beluste onrustig maakt. Immers het vertrouwen in de menselijke subjectiviteit als laatsten grond van het kennen is terecht ongerechtvaardigd. De exacte wetenschappen bewijzen het. Het verstaan van den taalkunstenaar, ja reeds van het eenvoudigste gesprek sluit vraagstelling uit. Juist in de genieting van het taalproduct als verstaanbaar en zinvol geheel is de subjectiviteit vol van overgave en zonder theoretische bijgedachte. Wat zich ten dien opzichte achteraf in de reflectie aandient, treedt hoogstens op als stemming van bewonderende vraagstelling. Evenwel is dit niet meer dan de mogelijke toegang tot een theoretisch weten aangaande den taalscheppende geest. De objectiviteit is hier volledig zoek. Hoe dichter wij bij ons zelf komen, hoe minder ze zichtbaar wordt. „Jeder steht sich selbst am fernsten?“

De velden, die geen individueele subjectiviteit tot bewusten drager hebben, m.n. die der historische taalontwikkeling, vertoon den regelmaat der continuïteit. Toch is er ook een wetmatigheid in de individueele spraakuiting aanwijsbaar. De menigvuldige onderzoekingen over de echtheid van bepaalde geschriften steunen hierop. Het vinden van wetmatigheid is een kostelijk doel van het theoretische kennen. Wat de taaluitingen aangaat, onderscheiden we meerderlei. Er is bijv. een wetmatigheid van het zich herhalende. Bepaalde uitdrukkingsvormen genieten voorkeur. Maar de wet hiervan is uit den aard der zaak ondergeschikt aan die van het geheel. Het geheel van een taal, hetzij collectief, hetzij individueel, is daar bovenuit. Ook hier is het ontoelaatbaar, de wet van het geheel als som van de partieele wetmatigheden te beschouwen. De eigen wetmatigheid van het geheel noemen we in het collectieve *geest*, in het individueele *stijl*. Ze mogen door voorbeelden genomen uit het geheel, voor oogen gesteld kunnen worden, de voorbeelden zelve zijn noch de stijl, noch de geest, die er in zichtbaar wordt. Het is een vreemde verhouding, want het gezochte is er niet in en niet buiten. Dit is een beheerschende wet, die den taalinhoud niet schept, maar ook niet ongemoeid laat. Ver van alle exacte fixeering grondt zich het kennen ervan op on-

middellijke aanraking, en zoo is de karakteriseering die er mee samengaat eveneens onmiddellijk. Soepel of stug, plastisch of abstract, welluidend of ruw, beeldrijk of nuchter zijn voorbeelden van mogelijke typeering. Dat aesthetische waardeering daarbij de plaats inneemt van exacte constateering, doet aan de zekerheid van het kennen niets af. Wel wordt opnieuw het probleem aan de orde gesteld, hoe zich ook in het taalveld een kenorde openbaart, die bij het algemeen kenbare aanvangend, zich voortschrijdend meer en meer in het persoonlijke en daarmee in de diepten der subjectiviteit schijnt te verschuilen. Niet alleen hierom hebben die karakteriseeringen iets gewaagds. Bij de typeering van den stijl is er in de eenheid van de persoon een correlaat, dat waarborg biedt voor de geldigheid van de impressie. Bij een taal als collectief uitdrukkingsmiddel hebben we dezen rechtstreekschen persoonlijken ondergrond niet, daar ze in de tijdsorde naar twee zijden in het onbegrensde zich verliest. Hoe zal nu de karakteriseering met de wisseling der aspecten voldoende rekening houden? Wat verbindt bijv. het Grieksch van Homerus met dat van dezen tijd? En als we eens nog 1000 jaar hooger konden teruggaan in de geschiedenis van die taal? Immers buiten de historische bepaaldheid onzer eigen subjectiviteit gezien is het veld waarop we onze experimenten doen en onze ideeën ontwikkelen slechts een willekeurig fragment uit een onbegrensbaar geheel. De bepaaldheid, die aan het kennen eigen is, valt er in weg. Zoodoende worden de zekerheden van het ongereflecteerde kennen vanuit dit ledige schema onverklaarbaar. De verbondenheid van de subjectiviteit met het historische moet dus wel heel iets bijzonders zijn. De typeering van het vloeiend taalgebeuren in een vaste wet roept vragen op, die in het biologische een parallel hebben. Indien een standaardtype in den loop der ontwikkeling zich vastzet, is dit dan als gepraeformeerd te denken? Is er een gepraeformeerde, ideële wetmatigheid van het Grieksch of van het Nederlandsch? En hoe ontplooit zich deze in een materiaal, dat ze zich dienstbaar maakt? Dát dit zoo is, is achteraf zeker,

maar de werking dezer beheerschende, collectieve machten in het partieele is moeilijk zichtbaar. Het geïsoleerde woord, als meest reëel, althans meest grijpbaar taalelement, schijnt telkens aan een eigen gang van ontwikkeling onderworpen. De kennende subjectiviteit bekoopt de transparantie en de exacte bepaalbaarheid van het geïsoleerde met de machteloosheid om tegelijk het alomvattende in rekening te brengen en zoo is de blik met noodwendigheid gericht naar een zijde.

Tegenover het historische taalgebeuren is het kennisnemend subject vervuld met een bewogenheid die niet logisch is. Men zou deze „sympathie” in den oorspronkelijken zin van het woord kunnen noemen. Deze houding der bewogenheid zien wij als echt, constitutief kennen en we gaan er enkele bijzondere nuanceeringen van na. Voor het gezichtspunt der reductie op het onpersoonlijke is er slechts *verandering*. Het eenlijnig voortschrijden van den tijd is in een formule vastlegbaar. Alles wat gebeurt, geschiedt binnen dit schema. Maar niets wordt er uit geboren, geen enkele inhoud wordt er uit verstaanbaar en daarom is deze kenvorm er een van slechte objectiviteit. Juist omdat alles erin mogelijk is, zien wij er niets. In de beziening van dien historischen gang schouwen wij zelden voorspellend voorwaarts, maar meestal achterwaarts, en met bijzonderen aandrang terug naar de grenzen van het historisch gegeven. Het verwijlen bij het *oer-oude* is een phenomeen van bijzondere qualiteit. Achter het uiterste dat zichtbaar wordt wenkt de openbaring van datgene wat aan deze zijde der grenzen niet gevonden werd. Deze belangstelling wordt nog gevoed door de convergentieverschijnselen. De statische systematiek beheerscht wel een menigvuldigheid, maar ze weet er verder logisch geen raad mee. In het historisch perspectief opent zich het uitzicht op gemeenschappelijken oorsprong van wat empirisch wel trekken van overeenkomst toont, maar niet gelijk is. De gereconstrueerde of ook reëel aanwijsbare grondvorm van wat zich in een taalgroep differentieert is als 't ware de oorsprongswet die de ontplooiing mogelijk maakte. In de indogermaansche groep, dit proefveld van alle historisch-ver-

gelijkend onderzoek is de toenadering der morphologische structuren achterwaarts evident. Wel bracht critische bezinning hier een zekere voorzichtigheid en de tijd is voorbij dat men verhalen in 't Indogermaansch vertelt zooals Steinthal deed ⁶⁾). De oorspronkelijke eenheid echter staat buiten twijfel en het Indogermaansch zal een levende taal geweest zijn zoo goed als het nu doode latijn dat zich in de Romaansche groep voortzette. Deze vergelijking herinnert er ons tevens aan met hoe weinig zekerheid de terugleiding op eenheid in de historie rechtlijnig kan worden doorgevoerd. Hetzelfde grondgebied, dat nu de Romaansche talen met hun zichtbare trekken van verwantschap bestrijken, was voor 20 eeuwen met een veel rijkere schakeering van minder verwante talen bezet, en zoo zien we in dit oude kultuurbekken bij den voortgang der historie juist uniformisering optreden. Doordat het Latijn op grond der politieke omstandigheden naar voren trad en den geheelen orbis terrarum beheerschen ging, werden gansche groepen van levende talen tot uitsterven gedoemd. De kennis van den historischen gang van zaken roept in de subjectiviteit de uiterste tegenstellingen wakker. Bij de noodzakelijke begrensdheid van haar gezichtsveld is ze steeds geneigd, de lijnen van regelmaat, die de stof haar schijnt voor te teekenen, voorwaarts en achterwaarts tot in het onbekende door te trekken. Maar van welk schema zouden we kunnen zeggen dat het waarlijk constitutief is? Immers toont de voortgaande ervaring, althans op het gebied van het historische gebeuren, de werkelijkheid telkens weer in het aspect van het weelderige en het grillige. Deze beide aspecten weerspreken den kennenden geest, daar hij zoekt naar eenheid en continuïteit. Zoo is de idee der classificatie eenheid. Het voorbeeld der reconstructie van het indogermaansch heeft geleid tot groepeeringsen als het oer-semitisch en het finno-ongrisch ⁷⁾. De mogelijke complicatie en de afwisseling tusschen unificatie en differentieering die kan zijn voorafgegaan aan de tijden waarin zich deze gereconstrueerde oertalen over een groot grondgebied verbreidden, is ons zoo totaal onbekend als het, bij gebrek

aan traditie, onbekend zou zijn dat de moeder der nu wijd-
verbreide latijnsche groep vóór 2500 jaren de taal was van
één landstreek in Italië. Nu in onze dagen bijna geheel Europa
indogermaansch spreekt, en het Engelsch inderdaad een wereld-
taal geworden is, schijnt de ons toegankelijke werkelijkheid
eer aan uniformiseering dan aan differentieering onderhevig.
Echter kunnen noch toenadering, noch verwijdering als beheer-
schende wet der ontwikkeling gelden. Het smalle stuk historisch
gegeven waarover wij beschikken, toont beide tendenzen naast
en door elkaar werkzaam en van wat voorwaarts en achter-
waarts ligt weten we niets.

Hoe gevaarlijk is het dan ook bijv. met Jespersen voor „progress”
als grondwet van ontwikkeling positie te nemen ⁸⁾.

Wij bevinden ons met deze overwegingen nog verre van de
sfeer der waarachtige en volle realiteit. Door de eenzijdige be-
schouwing der historische wisselvalligheden en der afhankelijk-
heid waarin de taal verkeert ten opzichte van het cultuurleven
komt menig waardevol en oorspronkelijk aspect in het gedrang.
Het bewuste leven wordt uit die sfeer van beschouwingen niet
gevoed. Het wordt gedragen door de concrete aanhankelijk-
heid aan het *eigene*, die het begin van onze overdenking vormde
en terwijl we de aspecten van het grillige en onberekenbare
verder terzijde laten, vatten we nu de eigenaardigheid van het
oude onder 't oog. Het *oude* is met het *eigene* verwant. Zoo-
wel onder het aspect der logisch-gereduceerde *verandering* als
onder dat van den grilligen gang der historie alsook onder dat
van het fragmentarisch karakter der menschelijke ervaring blijven
we van zijn uitnemende kenwaarde overtuigd. Het *oude* treedt in
het veld der talen op in verschillende gestalten. We behoeven
er niet voor naar het verledene terug te gaan. Zoo komen de
woorden uit de kindertaal ons niet oud voor, hoewel ze ver-
leden zijn. Daarentegen is menig woord der volwassenen reeds
oud bij eerste gebruik, terwijl de kindertaal, het in tijdsorde
vroeger liggende, juist het nieuwe, ongehoorde oplevert. Dit hangt
samen met de rol van tijd en tijdsbewustzijn in de taal. De

tegenstelling oud en nieuw komt eerst op bij historische visie. In het geheel van alles wat gesproken wordt is het oude een bijzonderheid. Niet alles is even oud, gelijk bij strenge doorvoering der causaliteitsgedachte het geval zou zijn. Dit zou het relief van het oude uitwischen en het kennen werd er een moment armer door. Slechts *bepaalde* woorden en wendingen zijn voor den kenner om hun ouderdom opvallend, terwijl zij voor den niet-historisch onderlegden, hoogstens vreemd zijn. Dit beteekent niet dat die woorden zooveel „geschiedenis” hebben, integendeel, ze schijnen juist „geschiedenisloos” zich te handhaven. Zoo treedt het begrip van het oude in verschillende beteekenis op. De verandering is in de historische sfeer niet opvallend, maar grondwet, en juist daarom treft het zoo „hetzelfde” te zien blijven. Strenge gelijkheid is er hoogstens in de vormovereenkomst, niet in reële uitspraak, beteekenis of gebruik. Empirisch naderen bepaalde taalelementen tot die limiet der betrekkelijke geschiedenisloosheid. Er zijn uit het indogermaansch woorden tot ons gekomen, wier vorm en beteekenis zich vrijwel ongewijzigd handhaafde⁹⁾. Deze woorden dragen het cachet van een voorname echtheid, en bevestigen zoo het verband tusschen het *oude* en het *echte*. Het kernbezit van elke historisch-gedifferentieerde taaltak wordt juist gevormd door deze woorden. Ze hebben ook daar waar ze dingen van het dagelijksche leven uitdrukken, iets ernstigs en waardigs en staan daarin in scherp contrast met de „lichtheid” van het nieuwe. Juist datgene wat in overeenkomstigen vorm ook in de zustertalen voorkomt is zoo *echt*, en hiermede nadert het aspect van het karakteristieke dat van het oude. De kenorde die zich hierin openbaart is er niet een van *getal*, maar van *wezen*. Anderzijds, zonder scherp aangeefbare belijning, treedt het karakteristieke ook in het speciale op, dat in de zustergroep geen correlaat heeft. De bovenbouw van het cultuurleven brengt een uitbreiding van het vocabularium mee, die zelfs aan de taal van den dagelijkschen omgang een ander aanzien geeft. Hoe doorzichtiger de nieuwe creaties zijn, des te minder voldoen ze den geest die het oude

en het echte zoekt, en zoo is het curiosum van alles het minst waardevolle. Het overgenomene ontsiert, de bastaardsamenstelling vloekt tegen den geest van het geheel. In het ongereflecteerde taalbewustzijn is de waardeering menigmaal anders. Het vreemde trekt, het eigene wordt voor minderwaardig gehouden. Wel hangt dit samen met den graad van zelfbewustzijn der taalgenooten. Wie den band van kennis met het eigene eenmaal ontdekte, ruilt het voor het vreemde niet meer in. Deze orde der waardeering gaat op de klaarheid van het kennen of op toevallige voorkeur terug.

Het bewustzijn van het eigene, het oude, het echte en hun verband is niet altijd aanwezig. De wisselvalligheid van het historische houdt ook hiervoor niet stil. Het oude en het echte worden menigmaal tegenover elkander gesteld. Het oude word dan voor ouderwetsch uitgemaakt. Voorbij zekere grens herkent de oorspronkelijke subjectiviteit in het oude het eigene niet meer terug. Zoo vervreemdend werkt de bewegingbrengende tijdstroom waaraan de taalbewuste subjectiviteit, bijna haars ondanks, onderworpen is. Een „absolute” subjectiviteit, die hier buiten stond, is slechts een constructie en ze zou, daar ze geen deel heeft aan de beweging van het historische, de opeenvolging daarvan niet kunnen meemaken. De drie gezichtspunten, die vanuitten van concreetheid ontledigde subjectiviteit gezien zich in het relatieve schijnen te vervagen, worden zoo tot bronnen van waarachtig, historisch menschelijk kennen. Het is geen wonder, dat deze drie niet in exacten zin objectiveerbaar zijn. In de sfeer der talen heeft de subjectiviteit het met haar eigen uiterlijken vorm te doen. Haar kennen van zichzelf is *verstaan*, niet *meten*, en haar gezichtsveld wordt bepaald door haar lot. Het oude is er op grond van de reële successie in den tijd. Er is een eigenaardige verschuiving van aspect onder invloed van den voortgang der tijden. De subjectiviteit, al terugschouwend, kan toch niet stilstaan. De grammatici der Grieken werden zelf sedert eeuwen tot objecten van philologisch bezien. Het is wel zeker, dat deze onderzoekers van hun eigen litteratuur, bijv. de taal van een Homerus meer eigen, minder

vreemd en althans geheel anders voorkwam, dan aan de moderne philologen, die er in objectieven zin een beteren blik op hebben. De kracht van den Logos, die boven de wisselende concreetheid der subjectiviteit uit, zich gelden doet, en het kennen bij al die wisseling tot richtsnoer dient, treedt ons hierin te klaarder voor oogen ¹⁰⁾.

Ook hierin openbaart zich de historische situatie der subjectiviteit, dat de voortgaande distantieering aan elk willekeurig taalmonument het aspect van het alledaagsche ontnemt. Wat aan den aanvang der ons bekende litteratuurtaal ligt maakt veelal dit effect. Zijn die impressies enkel op rekening der in den tijd bevangen subjectiviteit te stellen? Ja en neen. Ongewijfeld bedoelen het verhevene en het naieve iets meer dan een effect van afstand. Maar wij zouden dit weten van de buitenzijde met het eigen bewustzijn den betrokkenen willen confronteeren. Zeker is dat dit hun weten dienaangaande nooit zou samenvallen met wat de historische subjectiviteit eraan opmerkt.

In de historische orde leeft het concrete taalbewustzijn van geslacht tot geslacht. De kennisnemende subjectiviteit is hierin van de concrete onderscheiden dat ze de vergetelheid die het verledene bedekt, te niet doet. De concrete subjectiviteit zou zich met verre voorouders of late nakomelingen moeilijk verstaan. Ze is er ook niet toe in de gelegenheid. Dat het veld van het verstaanbare voor haar niet slechts in ruimtelijken zin maar ook naar de tijdslijn beperkt is, dat ze in taalvorm gelijk in menige andere zaak van gebruik „slaagt” met iets wat een eeuw vroeger lachwekkend, nieuw en vreemd, een eeuw later bevreemdend oud zou schijnen, is buiten haar besef Evenzeer is ze er onwetend van, dat het historische proces aan welks voortgang ze meewerkt bij altijd wisselenden inhoud een eigenaardige continuïteit vertoont. De vraag rijst naar zin en inhoud van dit gebeuren. Reeds het spreken van altijd wisselenden inhoud werpt het probleem van een ontologisch verband tusschen deze en de tijdsorde op. Dit is zeker: het kennen bevindt zich

hier in geen chaos. Er is een orde der opeenvolging, die niet in een abstracte wet schijnt te vatten, maar niettemin eenduidig is. Geen enkele tendenz, in de historische taalontwikkeling zichtbaar, zet zich absoluut voort. Zoo kunnen we de „wet” van dit proces slechts vinden in zijn „verloop”.

Zoo veel ontisch bestand bergt het kennen hier wel, dat we b.v. van de onomkeerbaarheid van het proces dat de ervaring ons leert overtuigd zijn. Dit maakt het mogelijk dat de volgorde ons met het toenemen der ervaring van stap tot stap vertrouwd wordt en het kennen er zich in bevestigd ziet. De blik van den ervarene plaatst een willekeurig specimen in de tijdsorde waarin het thuis behoort. Dit kan niet toevallig zijn, maar wijst op een herkennen van de sfeer waarin het problematische zijn plaats heeft. Overigens wordt ook hier van het kenvermogen de uiterste spanning gevraagd, doordat de bewuste imitatie tot aan de grens van het echte nadert. Zoo moeten critische reserve en wijdgeopende intuïtie beide werkzaam zijn.

Afgezien van de imitatie kan ook de intuïtie falen. Ze heeft aan de ervaring niets voor te schrijven. Daarom is ze nog niet voor het kennen waardeloos, integendeel, de werkelijkheid komt haar in den vorm der continuïteit op wonderbaarlijke wijze tegemoet. Reeds hierin negatief, dat geen verschijnsel in den taalstroom, eenmaal geweest zijnde, terugkeert. Bovenal echter in positieven zin hierin, dat het vertrouwd zijn met den gang der fenomenen deze in een aspect plaatst *alsof* ze transparant zijn.

Het kennen en herkennen dat onze geest bij voortduur ermee pleegt is geheel tegengesteld aan het raadselaspect, waarin voor een rationeele, maar steriele vraagstelling het geheele verloop der taalverschijnselen komt te staan. De toenemende ervaring doet ons in dien zin steeds minder vinden dat ons verbaast. Dit wil zeggen, dat de invoeging van telkens nieuwe gegevens in de sfeer van een bepaald taalgebied plaats vindt onder de anticipatie van saamhoorigheid en continuïteit. Daarom spreken de later gekende fenomenen veelal niet met die scherpste den geest toe als in de eerste aanraking het geval was. De voortgang in

de kennis der talen is niet ophooping van verschijnselen, maar bevestiging en correctie van het aanvankelijk verworven wezensinzicht. Dit inzicht, het correlaat der idee, is in elke nieuwe actus assimileerend, invoegend werkzaam, maar juist daardoor zoo moeilijk objectiveerbaar.

Er is een geest van het Grieksch en van het Latijn, welks begrip in ons resonneert en reageert bij iedere partieele kennisname, eerst anticipeerend en later zich bevestigend en verfijnend. Het is van bijzonder belang, op deze gang van het kennen te letten. De voorstelling eener oneindige rechtlijnigheid beantwoordt niet aan het werkelijk verband van zaak en subjectiviteit. In menig geval, althans in het onze, beweegt zich de subjectiviteit voortdurend om haar object als centrum en ziet dit van den aanvang aan in het hart ¹²⁾.

Er is te onderscheiden tusschen *geest* en *structuur*. Bij den geest der taal wordt niet gedacht aan den vorm, als datgene wat van het daarin uitgedrukte geheel te scheiden is. De betrekking op den inhoud is hier wezenlijk. Bij het begrip structuur ligt het accent anders, daar dit ziet op de morphologie en onderwerp is der grammatica. De structuur is gemakkelijker grijpbaar, en inderdaad is ze een caracteristicum van zeer omvattende strekking, ofschoon ze in zekeren zin een buitenaspect biedt. We kennen taalstadia met flectie en conjugatie, die ook het overgenomen daaraan assimileeren. De ervaring leert dat de beïnvloeding van buiten het grootst is op de copia verborum, en hier weer op de substantiva. Dit bewijst dat de eigenlijke kern der structuur niet in de woorden ligt. Dat syntaetische vormsels uit den vreemde worden overgenomen geschiedt in den regel op initiatief van het halfgereflecteerde, half-naïeve taalbewustzijn, dat in het vreemde een onbegrepen behagen schept. Zoo is b.v. de woordschikking in den regel aan vreemde invloeden minder onderhevig. De structuur is hierin onzichtbaar-zichtbaar aanwezig. Het geïsoleerde woord leidt slechts schijnbaar een zelfstandig bestaan.

Ook in de kennis der talen beginnen we met den schijn van

de zelfstandigheid van het geïsoleerde. Deze schijn is voorzeker onderscheiden van illusie en fantasie. Hij is positiever en hangt samen met de begrenzing der kennende subjectiviteit, evenwel zoo, dat hij een zakelijk aspect biedt. Hij wordt trouwens in den voortgang van het kennen slechts ten deele overwonnen.

Dat we hem herkennen en ontmaskeren voert wel formeel, maar niet naar den inhoud boven hem uit, evenals het inzicht in de grenzen van ons kennen de feitelijke situatie ervan niet opheft. In die zienswijze op het terrein der talen, die we *organisch* noemen, is het bestaan van woorden als afzonderlijke eenheden een schijn, maar toch treedt dit aspect wezenlijk op, wanneer we ons bij de oneindige beweging der taaluitingen nadenkenderwijze bepalen, en in het wetenschappelijk onderzoek is deze „schijn” iets geheel onmisbaars. Het is alsof met het stilstaan van den geest, die zich uit de ondoordachte bewegelijkheid van het practische losmaakt, ook de momenten dier bewegelijkheid tot stilstand komen. Ook hierin is de tegenstelling van theoretische en practische subjectiviteit niet star maar vloeiend. Het is een zelfde bewuste leven, dat naar beide zijden zich activeert, maar niet tegelijk. Zoo blijft in de theoretische bezinning de herinnering aan het voor-theoretische achter, en daardoor is dit voor de reflectie toegankelijk. De mogelijkheid van deze herinnering berust daarop, dat in de practische activiteit reeds een zekere mate van bewustheid aanwezig is, die, geactiveerd en vrijgemaakt, tot theoretische reflectie wordt. Zoo verricht de taal in het practische bewustzijn een functie, die het theoretische zich later herinnert. Wel wordt er in deze reflectie iets veranderd. De vluchtigheid, die aan het woord in de practische sfeer eigen was, verkeert in duurzame problematiek, gelijk de gemakkelijkheid en ongeweten doelmatigheid van het zich uitdrukkende bewuste leven in de reflexie er uit ziet *alsof* een bovenmenselijke intelligentie er haar wel overwogen schematiek aan ten grondslag legde.

De doelmatigheid van het structureele schema eener taal verklaren we niet door of uit iets anders. We zien hierin den geest

vanuit ongepeilde diepte bouwend en vormend werkzaam. De entelechie, die mysterieuse eenheid, die ook in den geest der talen ons tegen treedt is noch tot het volkomen gepreformeerde, noch tot het zuiver epiphenomale herleidbaar. Hier is de problematiek van alle historische levensontwikkeling gespecificeerd tot die van de zelfstandigheid van het geïsoleerde woord tegenover het verband van het geheel (taal).

De kennende subjectiviteit ontwaart in den vloed der historische verschijnselen de continuïteit van het geheel op onmiskenbare, maar verrassende wijze. Deze continuïteit is niet grijpbaar als een verschijnsel onder de verschijnselen, maar de kennende subjectiviteit heeft er weet van. Voor de objectivering en het analytisch onderzoek leidt ieder afzonderlijk verschijnsel zijn aanwijsbaar eigen bestaan in de voortdurende activering van zijn gebruik. Noch het eerste noch het andere aspect kunnen elkander vervangen. De kennende geest is vooral daarin bewogen, dat hij tusschen het afzonderlijke en het geheel, het toevallige en het wezenlijke bemiddelend heen en weer gaat.

De problemen der algemeene taalwetenschap hangen samen met de verhouding van ervaring en menschelijk kenvermogen. Empirisch gezien zijn er slechts talen. *Algemeene* taalwetenschap zou slechts een behoefte der menschelijke subjectiviteit kunnen zijn. De onderscheiding, waardoor in het onbegrensde materiaal de stof voor deze wetenschap wordt gevonden zou niet meer beteekenis hebben dan die van een schematische vereenvoudiging. Zoo ware de beoefenaar van dit vak immer in het nadeel tegenover den specialist. Een feit is, dat zoowel individueel als historisch de kennende subjectiviteit met het concrete aanvangt. Dit pleit echter nog niet tegen de idee eener algemeene systematische wetenschap. Slechts is de verhouding van algemeen en bijzonder hier in hooge mate van de ervaring afhankelijk, en hierin onderscheidt zich logisch en zakelijk het terrein der talen van dat der mathesis, waarin het algemeene het bijzondere zonder uitzondering omsluit. In een ervaringswetenschap heeft het bijzondere steeds iets eigenzinnigs. Het

concrete gaat in geen regel in, en alles wat zich onder een regel voegt is daarom nog niet de regel zelf, maar blijft wat het is. Een regel van woordvorming b.v. bepaalt nog niet, welke woorden werkelijk ernaar gevormd worden enz. Het abstraheerend denken moet, op zekeren afstand van het materiaal gekomen, halt maken. De onbevredigdheid van den eenheidszoekenden geest op dit terrein komt niet enkel voort uit zijn onvolmaaktheid, maar de grond ervan ligt mede in het materiaal zelve.

Het behoort tot de ontologie der talen en van hun kenaspecten dat ze pluriform zijn. In hoe hooge mate dit het geval is heeft de expansie der ervaring meer en meer bevestigd. Er bestaat geen machtspreuk, die deze pluriformiteit te niet doet. In den grond der zaak is dit ook niet zoo verontrustend, want waar is het kennen niet pluriform? Het is een anticipatie die de subjectiviteit miskent wanneer men aan den eisch van het alomvattende met de opstelling van het begrip ervan voldaan acht. Zoo blijkt algemeene taalwetenschap eerst recht een program van arbeid. Alles wat taal is, heeft deel aan de idee der taal en zoo is in de meest afgelegen velden der ervaring de idee niet zoek. Het doel der algemeene taalwetenschap is het hoogste doel van het kennen op het gebied der talen, namelijk het zoeken der idee. De idee is niet buiten de ervaring. Hare benadering geschiedt door alle graden van concreetheid en abstractie heen in den menschelijken arbeid der wetenschap, die zich ter wille van de subjectiviteit noodzakelijkerwijze differentieert, maar in dat feit zelve een nieuwe en nog rijkere spiegeling der werkelijkheid den kennenden geest toegankelijk maakt.

Hoogeerzame Heeren Directeuren
Hoogachtbare Heeren Curatoren

De benoeming, die ik van U ontving, stemt me ten hoogste dankbaar om het vertrouwen, in mij gesteld. Ook verheug ik mij, dat mij vakken zijn opgedragen, die me sedert jaren uitermate lief zijn. Evenwel vervult de gedachte aan de verantwoordelijkheid van dit werk mij met schroom, zulks te meer doordat mijn opvattingen in menig opzicht nog zwevend zijn. Hiervan ben ik echter wel overtuigd dat wat ik bestreef z'n sanctie ontvangt door het ideaal eener Universiteit, die waarlijk vrij is, en voor het scheppende in den arbeid des geestes plaats laat. De toekomst moge leeren, dat zoowel Uw verwachting als de mijne steunden op goeden grond.

Hooggeleerde Heeren Professoren en Lectoren

In Uw kring, die zich heden voor mij ontsluit, vind ik leermeesters en vrienden. Dit maakt de samenwerking met U allen aantrekkelijk, en bemoedigt mij als Uw jongsten collega. Brengt m'n werk mij meer in 't bijzonder in contact met U, Hoogleeraren der Literarische Faculteit, zoo hoop ik toch ook op een leersame uitwisseling met hen, die andere terreinen bewerken. Ten deele werd mij dit door kennisname van Uwe publicaties reeds mogelijk. Hierin trok steeds het meest m'n aandacht, hoe ieder Uwer op zijn terrein tegenover het probleem der Vrije Universiteit positie neemt en ik merkte dat op dit punt de differentieering van den arbeid een verrassende variëteit van werkwijze en opvatting meebrengt. Zoo moge onder den drang der omstandigheden de tendenz naar het universeele, die mannen als

Bavinck en Woltjer in zoo hooge mate kenmerkte, zijn tot rust gekomen, er bestaat echter nog een andere wijze, om de differentieering der wetenschappen te compenseeren en dit is de herleiding van complicatie en veruiterlijking van ieder vak op de oorspronkelijk kennende subjectiviteit. Deze is een encyclopaedische eisch, en daarin, dat ieder op zijn terrein die terugvoering zichtbaar maakt, wordt hij zich z'n gemeenschappelijke basis met den ander bewust. Tegelijk ook wordt daarmee de samenhang van den *zakelijken* arbeid met het *persoonlijke* der subjectiviteit openbaar en komt dit laatste tot z'n recht.

Dames en Heeren Studenten

Het terrein waarop wij gaan arbeiden is een stuk van het geweldige historische leven der *menscheid*. Algemeene taalwetenschap brengt ons ook in zooverre ons zelf nader bij en verre van de constructies eener exacte, mathematische denkwijze. Evenwel is de concreetheid van het oorspronkelijke taalbewustzijn, die we introspectief benaderen, a.h.w. *binnenzijde* van een zaak, die ook een *buitenzijde* vertoont, welke ons de historische ervaring doet kennen. Zoo komt het, dat op de descriptie der phaenomenen van het taalbewustzijn een aanvulling wordt gegeven door de historische ervaring en zelfs vangen we bij voorkeur daarmee aan. Het is een eisch der situatie onzer kennende subjectiviteit, dat we beginnen bij de ervaring en in aansluiting daaraan het a priori, ook in subjectieven zin, terugvinden. Wat de mij opgedragen vakken betreft komt dit hierop neer, dat het terrein der postklassieke philologie onze ervaringsbasis zal vormen, die voor de beide wijsgeerige vakken, waarin ik U hoop in te leiden, onmisbaar is. De eerste eisch, die ik mij veroorloof U te stellen, is feitenkennis. Bij dezen grondslag behoeft de vrees voor onbegrijpelijkheid van mijn vakken U niet te kwellen. Mijn aandacht zal er in het bijzonder op gericht zijn, in samensprekingen, die geheel

dit doel dienen, U tot verscherpt bewustzijn en nauwkeurige descriptie der taalphaenomenen en van hun gecompliceerde resonnantie in de kennende subjectiviteit te brengen. Daarbij laat ik U, terwille der zaak zelve, zooveel mogelijk gelegenheid tot gedachtenwisseling, daar in alle stadiën van inzicht de subjectiviteit waard is, gehoord te worden. Het zou de grootste voldoening van mijn arbeid zijn, te bemerken, dat er zich een vragen stellende, der zaak toegewijde activiteit bij U ontvouwt, en ik hoop den vorm te vinden, waarin we door wederzijdsche uitwisseling en persoonlijken band samenwerken.

Aan het begin van een zoo verantwoordelijken arbeid als ik ga aanvangen gedenk ik dankbaar m'n studiejaren, waarin ik gelegenheid vond, aan de Universiteiten *Heidelberg*, *Freiburg* en *Parijs* het aanvankelijk verworvene te verrijken en te verdiepen. De herinnering hieraan is met de namen *Rickert*, *Husserl*, *Antoine Meillet* en het beeld hunner werkzaamheid ten nauwste verbonden.

Aan mijn ouders dank ik een opvoeding, die op vrijheid gegrond is en vóór alles de eigen wet der ontplooiing van het persoonlijke leven eerbiedigt. Wat zij, alleen daarin reeds, voor mij geweest zijn is meer dan ik vermag uit te drukken. Ik verheug mij, ze op dezen dag in goeden welstand aanwezig te zien. Dat zij in lengte van jaren mogen getuige zijn van een arbeid, hunner waardig, is mijn oprechte bede.

AANTEKENINGEN.

1) De hier volgende aantekeningen bedoelen niet een volledige bibliographie te geven. De aard van het referaat brengt mee, dat kennistheoretische en psychologische zoowel als linguistische litteratuur er in verwerkt is. Van eerstgenoemde is een samenvattend overzicht moeilijk te geven. Wat de algemeene taalwetenschap betreft, zij speciaal verwezen naar *O. Jespersen*, *Language*, London 1921, *J. Vendryès*, *Le Language*, Parijs 1921, en *A. Meillet*: *Linguistique Générale et Linguistique historique*, Parijs 1921.

2) Vgl. voor de opvatting der geschiedenis *K. Lamprecht*, *Moderne Geschichtswissenschaft*, 1904.

3) *H. Driesch*, *Ordnungslehre*, 1912.

E. Becher, *Die fremddienliche Zweckmässigkeit der Pflanzengallen*, München, 1918.

Samenvattend hierover *F. J. J. Buxtenijff*, *Oude problemen in de moderne biologie*, inaug. rede 1919.

W. Wundt, *Völkerpsychologie*. Bd. I en II, *Die Sprache*, 1912.

4) *Herder*, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1784—1791).

Over *v. Humboldt* vgl. *B. Delbrück*, *Einleitung in das Studium der indogermanischen Sprachen*, 1908, blz. 41—54.

5) Vgl. *Vendryès*, a.w., blz. 7 en 417.

6) *Delbrück*, a.w. bl. 170, zegt ten opzichte hiervan „dass an mehreren Punkten ein Rückzug angetreten worden ist.”

7) Vgl. *Brockelman*, *Semitische Sprachwissenschaft* en

Säinigi: *Finnisch-ungrische Sprachwissenschaft*, beide in de Sammlung Göschen. Over den stand der classificering in het algemeen *Finck*. *Die Sprachstämme des Erdkreises* 1909. Merkwaardig is ook *Möller*, *Semitisch und Indogermanisch*, Kopenhagen, Leipzig 1907, waartegen o.a. *Brockelman*, a.w. pag. 15.

8) *Jespersen*, *Progress in Language*, London 1894.

9) Vgl. *A. Meillet*, *Étude du vocabulaire indo-européen*, 1924.

10) Vgl. *J. Woltjer*, *De wetenschap van den Logos*, Amsterdam 1891.

11) Hierop bestaan wel eenige uitzonderingen, althans wat het uiterlijk aspect aangaat. Het nieuw-grieks b.v. heeft wederom ongecontraheerde vocaalstammen, vgl. *H. Pernot*, *Grammaire du grec moderne* I, §§ 296—299. De historische gang van zaken is echter anders, en het paradigma stemt ook niet volkomen overeen.

¹²⁾ Onze kennis theoretische opvatting neemt hierin met de phaenomenologen positie tegenover iedere beschouwingwijze die vanuit de methodologie der natuurwetenschap aan de geesteswetenschappen een methode oplegt. O.i. is dit b.v. ook bij *Natorp* in z'n *Allgemeine Psychologie* Bd. I, 1922, in hooge mate het geval. Vgl. vooral de kritiek op *Husserl*, XI, 3.

¹³⁾ Vgl. hierover breeder „Zur Logik der Sprachwissenschaft”, bl. 110 en 111: Das sprachgeschichtliche Subjekt.

¹⁴⁾ De transcendentale beschouwingwijze welke ik in „Zur Logik der Sprachwissenschaft” was toegedaan, doet aan de phaenomenen der taalkennis niet volledig recht wedervaren. Nadere kennismaking met *Simmel* en *Husserl* bracht er toe, hun zienswijze met de phaenomenen der taalkennis in verband te brengen.

